

A földrajzi nevek írásmódjáról (2. rész)

Dr. Kozma Judit

HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont

Nyelvtechnológiai és Alkalmazott Nyelvészeti Intézet, Budapest

Többféle helyesírási nehézséggel is szembe találhatjuk magunkat, ha ilyen vagy ehhez hasonló mondatot, illetve az ebben szereplő földrajzi neveket szeretnénk helyesen leírni: „A dél-kaliforniai nagyvárosban, San Diegóban jelentős egészségügyi kongresszusra került sor, a Florida Drive-on álló Naval Medical Centerbe több száz orvos érkezett a világ minden tájáról.”

Sorozatunk első részében (Kozma 2024) áttekintettük, milyen főbb helyesírási szabályok vonatkoznak a magyar földrajzi nevek helyesírására, ebben az írásban pedig azzal foglalkozunk, hogy ehhez képest milyen szempontokat kell még figyelembe vennünk az idegen eredetű földrajzi nevek helyesírásakor.

Először is tisztáznunk kell, hogy mit tekintünk magyar és mit idegen földrajzi névnek (l. FNHír.): Magyar földrajzi neveknek számítanak egyrészt azok a nevek, amelyek magyar szóalkotás révén magyar elemekből jöttek létre (pl. *Borsod, Magyarország, Hódmezővásárhely, Velencei-tó, Sziklás-hegység, Vas vármegye*); másrészt azok a hagyományos átvételek, amelyek már a magyar nyelvhez idomultak (pl. *Párizs, Tátra, Ázsia, Nilus, Duna*); harmadrészt pedig a fenti két csoport neveinek és más magyar szavaknak a kombinációi (pl. *Észak-Borsod, Dél-Magyarország; Magas-Tátra, Kelet-Ázsia*). Részben magyar nevek azok a többtagú földrajzi nevek, amelyeknek egy vagy több tagjuk idegen név vagy szó (pl. *Hudson-öböl, Déli-Ork-*

ney-szigetek, Keleti-Sierra Madre). A harmadik nagy csoportot, a csak idegen elemekből álló neveket az FNHír. nem tárgyalja, hiszen azok helyesírásának szabályozása a hatókörén kívül esik, de mind az AkH.-ban, mind az Osiris-féle Helyesírásban (OH.) olvashatunk róluk, és a jelen írásban is említünk ilyen példákat: *Sydney, Grönland, New York, Santiago de la Compostela, České Budějovice, Baden-Württemberg, Atacama, Amazonas, Orinoco* stb.

Ahogy a fenti példákból is kitűnik, a részben vagy teljesen idegen eredetű földrajzi nevek között találunk egytagú, kötőjellel tagolt, illetve különírt tagokból álló neveket is, hasonlóan az előző részben tárgyalt magyar nevekhez. A (részben) idegen eredetű földrajzi nevek alapformáinak, illetve toldalékos alakjainak helyesírásánál alapvetően ugyanazokat a szabályokat kell követnünk, amelyeket az előző írásunkban ismertettünk. (Az esetleges átírási problémák taglalása meghaladja a jelen írás kereteit.) Lássuk tehát, illetve ismételjük át a főbb szabályokat!

Az egytagú, illetve az egybeírt többtagú neveket természetesen egyetlen, nagy kezdőbetűs szóba írjuk, akár magyar, akár idegen eredetű földrajzi névről van szó, például: *Borsod, Szeged, Jangce, Kárpátok, Ausztrália; Salgótarján, Kézdivásárhely, Grönland*.

A kötőjellel tagolt, (részben) idegen eredetű nevek között a magyar nevekhez hasonlóan vannak olyanok, amelyekben csak az első tag

nagy kezdőbetűs (pl. *Feröer-szigetek, Kara-tenger, Sidra-öböl, Wilkes-föld*), és vannak olyanok is, amelyekben több tag is nagy kezdőbetűt kap (pl. *Kis-Antillák, Dél-Kalifornia, Észak-Korea, Nagy-Britannia, Mongol-Altaj, Baden-Baden*). Kettőnél több tag esetén többféle kezdőbetű-kombinációval találkozhatunk: Északkelet-Új-Guinea, *Nagy-Bahama-zátony, Enns-völgyi-Alpok, York-foki-félsziget* stb. A kis kezdőbetűs tag lehet viszonyzó (névelő vagy elöljárószó) is, mint például *Port-au-Prince* vagy *Stratford-upon-Avon* esetében. (Az utóbbi két csoporttal a jelen írásban részletesen nem foglalkozunk.)

A magyar eredetű nevekkel ellentétben a különírt tagokból álló, minden tagjukon nagy kezdőbetűs idegen földrajzi nevek között település-, hegy-, víz- stb. neveket is találunk; néhány példa ezek közül: *New York, San Francisco, České Budějovice, Alice Springs; Sierra Madre, Mont Blanc, Mount Everest; Rio Grande, Rio Negro*. Ebbe a csoportba sorolhatók azok a nevek is, amelyekben kis kezdőbetűs (viszonyzó) tagok is megjelennek: *Frankfurt am Main, Santiago de la Compostela, Newcastle upon Tyne* stb.

A toldalékok (ragok, jelek, továbbá az *-i/-beli* melléknévképző) kapcsolásakor alapvetően szintén a magyar nevekre vonatkozó szabályok az irányadóak, de néhány esetben figyelniük kell a kifejezetten az idegen tulajdonnevek toldalékolását előíró szabályokra is.

Az egytagú és az egybeírt többtagú nevekhez általában közvetlenül kapcsoljuk a toldalékok közül a jeleket és a ragokat, a nagy kezdőbetűt megtartva: *Párizsból, Amazonasszal, Tibetbe, Andokhoz, Madagaszkáré; olaszországi, németalföldi, kolozsvári*; stb.

Az *-i (-beli)* melléknévképzőt szintén általában közvetlenül kapcsoljuk az egytagú és az egybeírt többtagú nevekhez, de ebben az esetben a kezdőbetű kicsivé válik: *trieszti, rajnai, pamírbeli, jyllandi, katari* stb.

A kötőjellel tagolt földrajzi nevek közül azokhoz, amelyekben egy tulajdonnévi taghoz egy közszó járul, közvetlenül kapcsoljuk a toldalékokat (köztük az *-i* képzőt is), a kezdőbetűket pedig megtartjuk. (Tulajdonnévinek tekintjük

az idegen közszó előtagokat is.) Néhány példa szemléltetésül: *Hudson-öbölben, Feröer-szigetekre, Ross-tengerben, Atacama-sivatagba, Kongó-medencei, Erie-tói ~ Erie-tavi*. Ha az előtag a köznévi, és az utótag nem néma betűre, illetve nem a magyarban szokatlan betűkombinációra végződő tulajdonnév (ezekre alant külön kitérünk), akkor a toldalékokat közvetlenül kapcsoljuk az alakulathoz, például: *Kis-Antillákról, Dél-Kaliforniáé, Észak-Koreából, Nagy-Britanniával, Mongol-Altajnál*. Az *-i* képzős formáknak pedig mindkét tagjuk kis kezdőbetűs lesz: *dél-kaliforniai, kelet-timori* (de államnénvként: *Kelet-timori Demokratikus Köztársaság*), *nyugat- virginiai, mongol-altaji, nagy-britanniai* stb.

Ha kettőnél több, kötőjellel egymáshoz fűzött tagból áll a földrajzi név, akkor az *-i* képzős formában a köznévi tagok kis kezdőbetűsek, a tulajdonnévi pedig nagy kezdőbetűsek maradnak. Az a tulajdonnévi tag azonban, amely a név végén áll, és így közvetlenül kapcsolódik hozzá az *-i* képző, természetesen kisbetűs lesz: *kis-Szunda-szigeteki, déli-Sandwich-árok, nagy-Bahama-zátonyi, York-foki-félszigeti; Enns-völgyi-alpokbeli, északkelet-új-guineai*; stb.

A különírt, nem néma betűre vagy nem a magyarban szokatlan betűkombinációra végződő földrajzi nevekhez általában közvetlenül kapcsoljuk a ragokat és a jeleket, az egyes elemek eredeti kezdőbetűjének megtartásával: *Colorado Springsszel, New Havenben, Sierra Nevada-ból, Rio Bravo del Nortétól, Santiago de la Composteláig* stb., Az ilyen nevekhez az *-i* képzőt kötőjellel kapcsoljuk, és ezekben a formában is megtartjuk az eredeti kezdőbetűket: *Buenos Aires-i, San Diegó-i, Sierra Madre-i, Rio Grande-i* stb. Az előző részben említett „magzagelmélet” (Antalné-Raátz-Veszelszki 2015) itt is ugyanúgy működik tehát, mint a magyar nevek esetében.

A két azonos mássalhangzóra végződő (magyar vagy idegen eredetű) nevekhez kötőjellel kapcsoljuk a velük egyező betűvel kezdődő toldalékokat, függetlenül attól, hogy a név hány tagból áll: *Bükk-ke, Bonn-nál, Cornwall-lal, Lyss-szel, Biberach an der Riss-szel* stb.

Ahogy az már néhány eddigi példából is kiderülhetett, a nevek végén álló *a*, *e*, *o*, és *ö* hang bizonyos toldalékok előtt megnyúlik, és ezt írásban is jelöljük: *Guyanától*, *Tamperéig*, *San Diegóban*, *Malmöből*; ugyanígy: *Comói-tó*, *Ontariói-szoros* stb. Az *o* esetében ezt a nyúlást akkor is jelöljük, ha a toldalék kötőjellel kapcsolódik a névhez: *San Diegó-i*, *Santo Domingó-i*, *São Paoló-i* stb. (Az *a* és az *e* természetesen nem nyúlik meg az *-i* képző előtt: *Santiago de la Compostela-i*, *České Budějovice-i* stb.; különírt tagokból álló, *ö*-re végződő földrajzi nevet pedig egyelőre nem találtunk.)

A néma betűre végződő nevekhez viszont kötőjellel kapcsoljuk a toldalékokat (adott esetben az utolsó kiejtett hanghoz hasonló alakban), ügyelve a helyes kezdőbetűkre: *Dunkerque-nél*, *Versailles-ba*, *Glasgow-ig*, *laşínál*, *New Hampshire-ben*, *Mont Blanc-nal*; *lille-i*, *sydney-i*, *piteşti-i*, *arapahoe-beli*, *New Jersey-i*, *La Rochelle-i*; stb.

Az Osiris-féle Helyesírás 275. és 276. oldalán olvasható egy lista azokról a kivételesnek tekintett idegen betűkapcsolatokról, amelyekhez (ha tulajdonnév vagy község végén állnak) nem kötőjellel, hanem közvetlenül kapcsoljuk a toldalékokat. Ezek alapján az alábbi toldalékos formák a helyesek: *Sopianaeról*, *Tennesseeben*, *Hawaiiin*, *Waterlooból*, *Kuangcsouba*, *Täschsel*, *Bayreuthtal*; *pittsburghi*, *plymouthi*, *cavendishi* stb. (De természetesen: *Fort Worth-i*, *Neustadt an der Aisch-i*, *Long Beach-i* stb.)

Az [i] hangként ejtett *y*-ra végződő nevekhez szintén közvetlenül járulnak a jelek és a ragok: *Calgaryé*, *Vichyhez*, *martignyi*, *Jefferson Cityben* (de természe-

tesen: *Jefferson City-beli*). Az *ay* vagy *-ey* azonban bonyolult betűkapcsolatnak számít, ezért az így végződő nevekhez kötőjellel kapcsoljuk a toldalékokat, köztük az *-i* képzőt is: *Galway-ről*, *Sydney-ben*, *Richard's Bay-ig*, *Mount Whitney-re*; *torquay-i*, *monterrey-i*, *Thunder Bay-i*, *New Jersey-i*; stb.

Az *-i*-re vagy *-ii*-re végződő nevek *-i* képzős formája (a magyar nevekéhez hasonlóan) megegyezik az eredeti alakkal, csupán a kezdőbetűkre kell figyelni: *aki Balatonalmádiban lakik*, *az balatonalmádi lakos*; *Helsinki lakosai a helsinki*; *Hawaiiról kapta a nevét a hawaii pizza*; stb. De a név végi néma *i* miatt *iaşi-i* vagy *piteşti-i* a helyes forma. ■

IRODALOM

1. AkH. = A magyar helyesírás szabályai 2015. Tizenkettedik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
2. Antalné Szabó Ágnes, Raátz Judit, Veszelszki Ágnes (szerk.) 2015. Mozaikok a magyar nyelvről és a nyelvhasználatról. Segédkönyv az anyanyelvi kritériumvizsgálathoz. Bölcsész- és Művészetpedagógiai Tananyagok 10. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest. https://metodika.btk.elte.hu/dstore/document/5887/10-TAMOP_BTK_BMT_10-Mozaikok_a_magyar_nyelvr%C5%91.pdf (2024. 05. 08.)
3. FNHír. = Fábián Pál, Földi Ervin, Hőnyi Ede 1998. A földrajzi nevek helyesírása. Akadémiai Kiadó, Budapest.
4. Kozma Judit. A földrajzi nevek írásmódjáról (1.) *Amega* 2024; 3: 34-36.
5. OH. = Laczkó Krisztina, Mártonfi Attila 2004. Helyesírás. Osiris Kiadó, Budapest.